

НОВІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ірина Кочан

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто нові підходи до викладання української мови як іноземної, які базуються на різних видах мовленнєвої діяльності. На основі комунікативного аспекту як пріоритетного висвітлено креативні, когнітивні, інтерактивні методи, залучення у навчальний процес ролевих і лінгвістичних ігор, ситуативних вправ і завдань.

Ключові слова: методика, українська мова як іноземна.

Методика викладання української мови як іноземної має свою історію і своїх дослідників, серед яких українські вчені: Л. Антонів, З. Мацюк, Д. Мазурик, Л. Паламар, Л. Селіверстова, М. Скаб, Б. Сокіл, Н. Станкевич та інші, а також зарубіжні: А. Хранюк, О. Баранівська, Б. Зінкевич-Томанек та інші. Основа цієї методики базується на загальній методиці викладання української мови, але має свою специфіку.

Слід виходити передусім з того, для чого, з якою метою вивчають іноземну мову, тобто від мотивації. Одні опановують мову для нормального існування в соціумі, інші – для роботи з літературою (художньою, науково-технічною) – перекладознавчий аспект, ще інші – для побутових чи комерційних потреб. Кожен вид мотивації вимагає окремого підходу та іншої матриці навчання. Відомо також, що наші предки, які проживали на пограничних територіях, вільно володіли побутовим мовленням, бо вивчали його у безпосередньому контакті з односельцями – представниками інших національностей, або й сьогодні опановують таку мову на чужині в процесі заробітчанства. Тут домінує усний варіант, письмовий – або зовсім відсутній, або має початковий рівень.

Пригадаймо, що опанування рідної мови відбувається спочатку в усному варіанті, а вже потім йде засвоєння письма і системи мови загалом. Очевидно, що і для отримання міцних знань іноземної мови слід починати її вивчення з розвитку мовлення і засвоєння фонетики та лексичного складу, поступово ускладнюючи цей процес граматичними елементами. Навчаючи іноземної мови, потрібно враховувати і рівень стартової підготовки студента-іноземця, його володіння мовою предмета, термін навчання, а також суб'єктивні чинники: психологічні особливості групи, готовність викладача, його рівень кваліфікації, психологічну сумісність із групою [13].

Донедавна методика вивчення іноземної мови в навчальних закладах базувалася на значній кількості аудіювання, тобто прослуховування іноземних текстів, що сприяло розвитку фонетичних навичок, виробленню правильної вимови, а також умінню працювати з цілісним текстом: намагатися зрозуміти його зміст, переказати, поставити запитання до тексту тощо. Тобто знов-таки домінує принцип опори на усне мовлення. Це зумовлювало розвиток пам'яті, свідоме розуміння почутого. Адже відомо, що де-

які актори настільки досконало заучують іноземні тексти і виголошують їх перед публікою, що навіть не будеш підозрювати того, що насправді вони нічого не розуміють із того, що майстерно озвучують. Тому не менш важливою ознакою вивчення іноземної мови є її *розуміння*, що передбачає велику словникову роботу: заучування слів, їхніх значень і національних відповідників до них. Отже, це робота зі словниками та текстами. І нарешті, опанування граматичної системи, парадигматики та синтагматики слів, яка передбачає заучування моделей словосполучень, творення аналогічних конструкцій за певним зразком, складання власних текстів.

Ефективність сучасного навчання мови як іноземної залежить від уміння викладача обрати відповідні методи чи прийоми вивчення в конкретній ситуації на кожному занятті, застосувати оптимальні педагогічні технології, які б проектували досягнення кінцевих цілей уроку, сприяли б якісному засвоєнню матеріалу, виробляли міцні знання, уміння і навички. Сьогодні лінгводидактика оперує низкою методик вивчення/навчання мови як іноземної. Це зокрема: *фундаментальна* (традиційна), *класична* (базується на різних видах мовленнєвої діяльності), *граматико-перекладна* (виробляє уміння і навички читати іноземний текст і перекладати його зі словником), *аудіолінгвальна* (виробляє не лише розмовне мовлення, а й формує навички розуміти текст), *інтенсивна* (домінують різні види спілкування, тренінги), *лінгвокультурологічна* (через культуру народу до його мови), *методика 25-го кадру*, *емоційно-смысловая* та інші [3]. Кожна з цих методик пройшла апробацію часом і не виявилася єдино ідеальною. Очевидно, слід вести мову про сукупність методів, що лежать в основі тієї чи іншої методики, а саме:

когнітивні (пізнавальні), які дають змогу глибоко проникнути в суть навчального матеріалу, сприяють виробленню стабільних знань, розумінню того, що вивчається, вмінню обґрунтувати свої позиції, ставити запитання, вступати в діалог, робити висновки, підводити підсумки [11];

креативні (творчі) – виявляють ступінь засвоєння теми, розділу, розвивають фантазію, гнучкість розуму, розкривають творчі здібності тих, хто навчається;

організаційні – запрограмовують дії, забезпечують досягнення навчальної мети, розвивають уміння самооцінки і самоаналізу;

комунікативні – виробляють здатність взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу та навколишнім середовищем [10].

Основним засобом навчання мови в когнітивній методиці є *текст*. Він є посередником між учасниками спілкування. У тексті функціонують одиниці усіх мовних рівнів, об'єднані відповідно до законів текстотворення. Діалог з текстом охоплює такі розумові дії: формулювання запитань, прогнозування можливих відповідей на них, передбачення подальшого змісту і самоконтроль.

Щоб навчити розуміти прочитане, тлумачити його, потрібна відповідна словникова робота, яка зводиться до пошуку незрозумілих слів, з'ясування їхнього значення та виведення ключових слів.

З текстом пов'язані також *корпусні методики*, в основі яких – застосування комп'ютерних технологій – створення електронних національних універсальних текстових ресурсів (текстовий об'єкт як корпус), які можна використовувати у лінгводидактичних студіях і на практиці [2, 3].

Сьогодні чільне місце в навчанні посідають *інтерактивні* методи викладання, які

сприяють тому, що в навчальний процес залучаються усі його учасники, кожен робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Це групове, колективне співнавчання, де і студент, і викладач є рівноправними суб'єктами навчального процесу [6].

Орієнтація сучасної методики на *діалог* як засіб комунікативної спроможності робить інтерактивні технології особливо цікавими та ефективними [5].

Суть інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається, а це особливо притаманне практиці викладання УМІ. У процесі застосування інтерактивних технологій моделюють реальні життєві ситуації, пропонують проблеми для спільного розв'язання, використовують *рольові ігри*.

Біля витоків таких методів стояв болгарський учений Е. Лозанов, який вперше запропонував *рольові ігри* для вивчення іноземної мови. У навчальній аудиторії моделювали певну життєву ситуацію, роздавали ролі, повторювали слова, словосполучення і відтак кожен учасник намагався „виконати” свою роль. Наприклад, розігрували ситуацію „У транспорті”. Розподіляли ролі: водія, кондуктора, контролера, пасажирів. Потрібно було передати на квиток, запитати про потрібну зупинку, з'ясувати, як довго до неї їхати, ненароком зустріти у транспорті знайомих, обмінятися з ними традиційними фразами (у цей час водій оголошує зупинки, виголошує рекламні фрази, попереджає про контроль на лінії, запрошує придбавати квитки тощо). Кондуктор продає квитки, дає інформацію пасажирам, як куди доїхати тощо. Або, скажімо, розігрують „сценку” – в закладі харчування. Слухачі самі обирають собі тип такого закладу: кафе, ресторан, бар, студентська їдальня. Відповідно розподіляють ролі і розігрують різні ситуації.

Такі методики забезпечують глибоке вивчення і засвоєння матеріалу. Студенти-іноземці опановують усі рівні пізнання (розуміння, застосування на практиці, аналіз, синтез, оцінку), що формує стабільні знання.

Учені-психологи саме і пропонують навчати мови в процесі мовленнєвої діяльності, оскільки зміст мовленнєвої діяльності та змістовий склад утворених мовних зв'язків формується лише за допомогою спілкування. Рольові ігри є також складником *теорії комунікативних компетенцій* – збалансованого поєднання знання граматики з практикою її застосування у мовленні [9].

Серед пріоритетних методичних засобів формування мовленнєвих умінь на заняттях з української мови чільне місце належить *ситуативним завданням*, які повністю відповідають меті й змісту сучасної мовної освіти та комунікативно-діяльнісному підходу до навчання [14].

Створення ситуативних завдань є наслідком практичної реалізації теорії мовленнєвої діяльності з метою формування комунікативних умінь. Для цього потрібно:

- враховувати ситуацію спілкування, адресата мовлення, мету і місце спілкування;
- уміти добирати потрібні мовні засоби для користування визначеним стилем і типом мовлення з урахуванням усіх складників мовленнєвої ситуації;
- уміти сформулювати основну думку, зв'язне висловлювання.

Формуючи подібні уміння, слід звертати увагу на створення нестандартних мовленнєвих ситуацій. Найефективнішою в цьому випадку є система ситуативних вправ, бо вони мають переваги над звичайними навчальними вправами. Їхня перевага в тому, що:

- Ситуативні вправи не вимагають додаткового часу для реалізації комунікативно-мовленнєвих завдань;
- Такі вправи можна використовувати на всіх заняттях, незалежно від теми та розділу вивчуваного матеріалу.
- Сама ситуація мовлення сприяє усвідомленню основних граматичних понять.

Наприклад, уявімо собі ситуацію: ви захворіли, не можете піти на заняття. Вам потрібно зателефонувати викладачеві і попередити про свою відсутність через хворобу. Опорні слова: *доброго ранку, вибачте, потурбувати, захворіти, пропустити заняття, не турбуйтеся, одужуйте, дякую, до побачення*. Їх слід обіграти в діалозі, який імітує телефонну розмову між викладачем і студентом. Або: ви з колегою прийшли у студентське кафе, щоб поспілкуватися, трохи відпочити і, звичайно, щось перекусити. Програйте цю сценку втрьох. Опорні слова та вислови: *добрий вечір, радий тебе бачити, які новини, меню закладу: кава, тістечка, чай, морозиво, сік, вода, шоколад* (далі фантазія на вільну тему). Ці завдання наближені до рольових ігор.

Можливі й інші варіанти ситуативних завдань, зокрема:

Продовжте текст за таким початком:

- *Ми сиділи на березі моря...*
- *Жили собі дід та баба...*
- *Ми стояли на зупинці тролейбуса, і раптом...*
- *Коли ми приїхали до Львова...*

Оскільки діалогове навчання лежить в основі *інтерактивних технологій*, то в його процесі студенти вчать критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу ситуацій. В основі інтерактивних технологій лежать групові форми навчальної діяльності, робота в групах, парах. Методи інтерактивного навчання: „мозковий штурм”, „дерево рішень”, „акваріум”, „кейс-метод”, „синектика”, „інтерв'ювання”, *метод гронування* (асоціативний куш), *метод ПРЕС*, *інтелектуальна розминка*, *тематична дискусія* та ін. – можуть бути застосовані і в методиці викладання УМІ. Наприклад, метод гронування. Ця стратегія спрямована передусім на стимулювання мислення слухачів про зв'язки між окремими поняттями. Складається з кількох етапів: 1) напишіть центральне слово або фразу посередині аркушу паперу, на слайді чи на дошці; 2) починайте записувати слова чи фрази, які спадають на думку щодо обраної теми; 3) коли всі ідеї записані на папері, встановіть там, де це можливо, зв'язки між поняттями (словами); 4) сформулюєте на їхній основі фрази, речення, текст. Така робота виробляє навички зв'язності мовлення, розвиває мислення, є хорошою вправою на закріплення синтагматики і граматики мови (див. схему 1).

У виробленні навичок писемного мовлення домінують *метод ейдетики*, *лінгвістичних ігор* тощо. *Метод ейдетики* пропонує мимовільне запам'ятовування складних випадків граматики, поданих у простому, парадоксальному гумористичному сюжеті, як-от: „...дзвоник пролунав кілька хвилин тому, отже, знову запізнився. Ех, думаю, *будь-що-будь*, відчиняю двері і опиняюся *віч-на-віч* з деканом. Пояснення було недовгим, але сумним, не допомогли жодні аргументи, навіть те, що минуло *всього-на-всього* 2 хвилини...”.

Цілком актуальними є застосування на заняттях *лінгвістичних ігор*.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження останніх років, у середньому за

Схема 1

допомогою гри слухачі засвоюють навчальну інформацію на 70%, що значно ефективніше порівняно з такими дидактичними методами, як лекція (5%) або читання (10%).

Гра (як, напевно, жодна з інших дидактичних форм) забезпечує підтримання живого інтересу до навчання, який є головною передумовою ефективності освітнього процесу. Саме гра розвиває у тих, хто навчається, потяг до знань, бажання примножити свій інтелектуальний набуток, не зупинятися на досягнутому, формує вміння стрімко, мобільно осмислювати навчальний матеріал, якісно проводити його аналіз, робити самостійні висновки, чітко, логічно, доказово висловлювати свої думки. Ігрова діяльність під час опанування іноземної мови за своєю специфікою непередбачуваності ніколи не може бути суто виконавською, а завжди містить імпровізаційність, творчість і завжди стимулює до виконання поставлених завдань. Серед таких ігор виділяємо: „Визбирувач”, „Зайвина”, „Асиндетон“, „Крапка”, „Ідентифікація слова”, „Камінь спотикання”, „Лакуна”, „Лінгводвобій”, „Лінгвоестафета”, „Лінгвокоманда”, „Лінгвістична палеонтологія” „Лінгвістичний нон стоп” та ін.

Наприклад, **асиндетон**. *Модель*. Студенти одержують тексти, складені з речень, у яких пропущено сполучники (у перекладі з грецької *асиндетон* – безсполучниковість). Завдання гравців – правильно і швидко відновити пропущені сполучники. *Методична цінність*. Гра сприяє практичному освоєнню законів побудови речень, відомостей про сполучник та його функції у мовленні, привчає застосовувати на практиці здобуті лінгвістичні знання, розвиває мислення, увагу, волю й цілеспрямованість, спонукає прискорювати темп навчальних дій.

Визбирувач. *Модель*. Слухачам роздають аркуші з віддрукованими текстами. Вони мають вибрати з одержаних текстів потрібні мовні одиниці – слова певних груп, фразеологізми, словосполучення, речення тощо. Перемагає той, хто перший вибирає з тексту всі потрібні одиниці. Текст може бути спільним для всіх, так само можливим є добір текстів для кожного зокрема; головне, що має пам'ятати викладач, добираючи тексти, – однакова кількість одиниць і однаковий ступінь складності завдання,

що створює рівні умови для гравців. *Наприклад:* Із запропонованого тексту виберіть лексику на позначення осіб і погрупуйте їх (за значенням, родами, відмінками). *Методична цінність.* Гра сприяє закріпленню теоретичних відомостей з виучуваного чи повторюваного розділу курсу мови, виробленню й шліфуванню навичок знаходити й аналізувати певні мовні явища, освоєнню теорії тексту і текстотворчих елементів.

Сьогодні невід'ємним складником сучасного світу стали *інформаційні* технології. Вони визначають подальший розвиток людства. Тому у цих умовах слід пристосовувати до них і систему навчання. Якісне викладання дисципліни не може здійснюватися без використання комп'ютерних технологій та системи Інтернет, де можна отримати найсучаснішу інформацію, активно спілкуватися з колегами та студентами. Основні напрями використання комп'ютера на занятті можуть бути такі:

- а) послуговуватися системою програмного забезпечення „Рута”, „Плай”, „Master” (перекладні словники),
- б) показувати схеми, таблиці, ілюстративний матеріал;
- в) використовувати компакт-диски для завдань творчого характеру або з лінгвокраєзнавчою метою,
- г) здійснювати контроль знань [15,16].

Поширення навчальних матеріалів через Інтернет дає можливість вивчати українську мову навіть за кордоном.

Інтернет-технології охоплюють: навчально-методичні матеріали і систему тестових завдань [4].

З Інтернетом пов'язані також дистанційні курси. Дистанційне навчання пропонує широкий вибір навчальних матеріалів, що постійно оновлюються і містять малюнки, схеми, таблиці, аудіо-та відеосупровід. Це також доступ до електронних бібліотек, мультимедійних підручників, довідкових матеріалів різних дисциплін. В Інтернеті можна знайти два види дистанційних курсів: 1) для самостійного навчання (він міститься на сайті); 2) для групового навчання (передбачає активний обмін інформацією, думками з викладачем і студентами) [1].

Та здебільшого сьогодні вивчення української мови як іноземної відбувається на *інтегрованих заняттях*, які планують залежно від рівня програми, мети, фахової підготовки студентів. Відбувається інтеграція різних видів творчої діяльності із застосуванням мультимедійних засобів [8].

Рівень володіння іноземною мовою за певною шкалою Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти дають змогу визначити ілюстративні дескриптори. Вони деталізують та ілюструють уміння, до набуття яких має прагнути студент і на досягнення яких спрямовує свою діяльність викладач [7].

-
1. Антонів О. Дистанційне вивчення мови: проблеми та методи // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С.48–65.
  2. Бук С. Учнівські корпуси в методиці викладання іноземної мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 19–24.
  3. Демська-Кульчицька О. Корпусні підходи в методиці мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 22–28.

4. Довгий І. Інструментальні засоби дистанційного вивчення мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 77–80.
5. Кравець М.В. Інтерактивна робота на уроках словесності // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2003. – № 4.
6. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання (Розвиток комунікативних і мовних умінь) // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 2–3.
7. Мазурик Д. Використання ілюстративних дескрипторів Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (РРЕ) в курсі української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 66–72.
8. Паламар Л. Інтегровані заняття з української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 53–55.
9. Палка О. Види вправ для формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у процесі вивчення мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 34–39.
10. Пентиліук М., Горюшкіна О., Нікітіна А. Концепція комунікативної методики навчання української мови // Укр. мова і літ. в школі. – 2006. – № 1. – С. 15–20.
11. Пентиліук М., Горюшкіна О., Нікітіна А. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5–7.
12. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови. – Х., 1995.
13. Чистякова А., Селівєрстова Л., Лагута Т. Диференційована організація навчання іноземців української мови // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 13–22.
14. Шевцова Л. Дидактична суть ситуативних завдань // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 30–43.
15. Шелехова Г., Манако А., Остаф Я. Комп'ютерні технології у навчанні мови // Дивослово. – 1999. – № 3. – С. 33–35.
16. Якименко Н., Рибалко К. Урок мови з використанням комп'ютерних програм // Дивослово. – 2001. – № 11. – С. 49–51.

NEW EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE PRACTICE OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Iryna Kochan

Ivan Franko National University of L'viv

The article examines new approaches to teaching Ukrainian as a foreign language, which are based on different types of speaking activity. On the basis of considering the communicative aspect as a priority, creative, cognitive and interactive methods are examined, as well as including role plays, linguistic games, situational exercises and tasks into the education process.

Key words: methodology, Ukrainian as a foreign language.